

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.





TIDSKRIFT FÖR SOCIALA ❖ ❖
 OCH LITTERÄRA INTRESSEN


UTGIFVEN AF ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

ORGAN FÖR ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET ❖ FÖRENIN-
 GEN FÖR VÄLGÖRENHETENS ORDANDE OCH
 HANDARBETETS VÄNNER ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

REDAKTÖR: **LOTTEN DAHLGREN** ❖ ❖ ❖


 INNEHÅLL:

Fredrika Bremers hundraårsfest.

CHARLOTTE BJÖRNSTJERNA: Elizabeth Fry.

S—d: Charlotte Björnstjerne †.

Litteratur: L. D.: Med lyftad vinge, af Anna Wahlenberg.

Föreningsmeddelanden.

Insändt. Den svenska allmogekvinnans höjande.

SVECIA,

Olycksfall-försäkringsanstalten **GOTHIA.**

Afslutar olycksfallförsäkringar på liberalaste och tidsenligaste villkor.

Hufvudkontor: *Regeringsgatan 3, 2 tr.*

Solidt, tidsenligt Lifförsäkringsbolag.
 Ömsesidighetsprincip. — Svensk dödlighet.

Kontor: Regeringsgatan 3.

Skönfärgeri & Kemisk Tvättanstalt.

Nya Blå Hand,

Kappor, Korfkor, Klädningar, Herrkostymer, Uniformer, Handskar,
Kravatter färgas och kemiskt tvättas.
OBS! Plåckuttagning verkställes dagligen.
Badker: Smålandsgatan 9, A. T. 125 09. Holländaregatan 13, A. T.
46 83. Linnégatan 22, A. T. 102 96. Brännkyrkagatan 2, A. T. 34 89. Horns-
gatan 11, A. T. 17 25. Fabrik: Löfholmens, A. T. 34 26, R. T. 53 78.

Största lager af
Duk tyger,
Lakans- och Örngåttslärfter,
Handdukar, Hollands, Madapolam,
Piqué, Broderier & Spetsar.

Specialité: **Damutstyrslar,**
hvilka förfärdigas å egen Syateljier och levereras fullt färdiga, märkta
och tvättade.

Egen Tvätt- och Strykinrättning jemte Ångmangel.

K. M. LUNDBERG, Stureplan.

K. M. LUNDBERG

Textilafdelning, Thyra Grafström.

Färdiga och påbrjade **Broderier** på siden, kläde, lirt- och yllestramalj,
passande för Dukar, Portiärer, Mattor, Kuddar, Serveringsdukar m. m. Mönster
uthyras. Rekvisitioner från landsorten ombesörjas pr omgående.

Froms Velocipeder



Obs! **äro utmärkta** och af alla, som an-
Priserna nedsatta. vända dem, mycket omtyckta för deras
Begär priskurant. stora hållbarhet och stadiga, lätta gång.

PER FROMS Velocipedfabriks Aktiebolag

(Kongl. Hofleverantör)
STOCKHOLM, Mäster-Samuelsgatan 34.



Klagomål öfver svårighet att
få köpa verkligt god Ättika har
föranledt Liljeholmens Vinfabrik
att tillhandahålla sin, sedan många
år för god smak och fin arom
kända Ättikssprit, på förseglade
flaskor försedda med fabriken
etikett och spädningstabell.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna vården af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning *(Lilla Nygatan 27, expeditionstid 10—4),*

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten infutna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om in-teckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å in-teckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att in-teckningarne blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad in-teckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

HYLIN & C^{OS}

FABRIKSAKTIEBOLAG

— KONGL. HOFLEVERANTÖR. —

UTSTÄLLNINGSTVÅLAR:

VIOL, HYACINTHE, HÉLIOTROPE, SYRÉN M. FL.

THEA-ROS-PARFYM M. FL.

prisbelönta vid 1897 års utställning med

GULDMEALJ

Försäljes i våra butiker

12 Regeringsgatan — Vesterlånggatan 16

A. T. 64 69.

A. T. 24 97.

samt hos alla finare parfymhandlare i riket.

Aug. Magnusson

46 & 48 Vesterlånggatan 46 & 48

STOCKHOLM.

(Etablerad 1860.)

Största lager i Norden

af

Kulörta och Svarta Klädningstyger
i **Siden** och **Ylle**,
Bomullsvaror, **Kapptyger** och **Schalar**.

Afdelningen

för å egen fabrik confectionerade artiklar, in-
rättad efter utländskt mönster, erbjuder ett

storartadt urval af **färdiggjorda**

Promenad- och Sällskapsklädningar,

Bluslif och Kjolar,

*Res-, Rid-, Velociped- o. Gymnastikdräk-
ter, Morgonrockar och Underkjolar m. m.*

Allt efter senaste modeller.

Riks-Telefon 6 26.
Allm. Telefon 2867.

**Profver på begäran
kostnadsfritt.**

Riks-Telefon 6 26
Allm. Telefon 28 67

OBSEVERA det stora lagret i Svarta Klädningstyger

Fredrika Bremers hundraårsfest.

Sedan föregående häfte af Dagny utsändes i världen, ha vi att anteckna ännu en märkespunkt i den svenska kvinnans historia: firandet af hundraårsdagen af Fredrika Bremers födelse. Den 17 augusti, den dag då för ett sekel sedan den ädla kvinnans lifslåga tändes, blef också för alla dem, som sammankommit för att hylla detta dyrbara minne, en fest i ordets rätta bemärkelse, en fest som efterlämnat ett varaktigare intryck än den ögonblickliga stämningens.

Fredrika Bremer tillhör för visso hela vårt folk — eller rättare hela mänskligheten. Att detta är en erkänd sak visas bland annat af de minnesgärder, som ej blott hela den svenska och skandinaviska pressen utan äfven tidningsvärlden långt utom Sveriges gränser med anledning af hundraårsdagen ägnat hennes personlighet och lifsverk. Men trots hennes allmänmänskliga betydelse är det icke förty en sanning, som ej nog ofta kan upprepas, att det särskildt är nordens kvinnor, som blifvit arftagerskor till den skatt af idéer hon lämnat åt eftervärlden. Det var också denna känsla af medansvarighet i uppgiften att väl förvalta detta arf, som besjälade de vid festen närvarande och som gjorde densamma ej blott till en vacker hyllning åt en död, utan till en framtidslöftenas och framtidförhoppningarnas högtidsstund. Bland den lilla skara kvinnor, som den 17 augusti samlades kring den enkla minnesvården på Österhanninge kyrkogård, fann man äfven representanter för så godt som alla de riktningar i vårt samfundslif, som i mer eller mindre grad utgöra ett förverkligande af Fredrika Bremers tankar, och så mycket fulltonigare blef denna hyllning, som äfven Finlands döttrar, såsom ombud för det land, där hennes vagga stått, deltago däri.

Det var dock ej blott de deputationer, som från skilda orter vallfärdat till den berömda kvinnans graf, som ensamt gifvo dagen dess högtidliga prägel. Denna berodde lika mycket af den lifliga och i sanning enastående anslutningen till festen från befolkningens sida, ett deltagande, hvori så väl ortens ståndspersoner som dess

ringaste bebyggare förenades och hvilket visar, att i hela trakten kring det gamla Årstaslottet Fredrika Bremer lefver i välsignadt minne. För de flesta af de enkla landtbor, som denna strålande augustidag infunnit sig kring det välkända granitkorset på deras gamla kyrkogård, torde det stått mindre klart, att det var en i hela världen berömd kvinna, öfver hvilken det talades och sjöngs; att det var den oförgätliga mamsell Fredrika, som de äldre af dem känt och hvarom de yngre hört så mycket berättas, hvilkens grafkulle nu blomstermyckades, det var för dem hufvudsaken. Och denna spontana, trohjärtade hyllning, så fri från all ostentation, gaf ett rörande, intimt tycke åt hela minnesfesten och efterlämnade ett outplånligt intryck hos de främmande deltagarna.

Helt visst må det vara tillåtet för det förbund, som bär Fredrika Bremers namn, att ej blott å egna utan äfven å de öfriga deputationernas vägnar här få uttala ett varmt tack så väl till Årstas nuvarande ägare, hvilka så gästfritt ställde huset och kringliggande park till de främmande gästernas disposition, som till alla både gamla och unga af befolkningen, hvilka på ett så värdigt och vackert sätt deltagit i firandet af Fredrika Bremers minne.

Härmed lämna vi ordet åt en af deltagarna, hvilken meddelat följande utförliga skildring af minnesfestens förlopp.

* * *

Hundraårsdagens firande.

Fredrika Bremer afled den 31 dec. 1865 i sitt gamla hem Årsta, där hon tillbragt en stor del af sin barndom och ungdom, och där hon det sista året af sin lefnad funnit en lugn och behaglig tillflyktsort från hufvudstadens oroliga och jäktande lif.

Det gamla ståtliga herresätet Årsta är beläget ungefär tre mil från Stockholm i Södertörn vid en vik af Östersjön. Trakten är rik på historiska minnen. Det var där Gustaf II Adolf i juli 1621 samlade svenska hären och flottan för att öfvergå till Riga. Från hamnen vid den utanför Årsta belägna Elfsnabben utfärdade Gustaf Adolf sina krigsartiklar, hvilka för första gången upplästes af rikskansleren Axel Oxenstierna för hela lägret, bestående af 20,000 man, uppställda i full slagordning på Årsta äng.

På Årsta finnes äfven minnen af en byggnad, där enligt traditionen konung Gustaf Adolf sof natten, innan han afseglade till kriget.

En half mil från Årsta åt Stockholmssidan till ligger Österhanninge gamla kyrka. På dess kyrkogård är Fredrika Bremer begrafven, och det var här festen till firande af 100-årsdagen af hennes födelse ägde rum den 17 sistl. augusti.

Fastän belägen jämförelsevis så nära hufvudstaden, har Österhanninge socken hittills varit ganska oberörd af detta grannskap, då det ej funnits några direkta kommunikationer med Stockholm. En järnväg, Nynäsbanan, står dock just nu under byggnad och torde blifva färdig i höst. Sjövägen, som går förbi Dalarö, är lång och besvärlig och ångbåtarna gå ej fram till Årsta.

För de personer från Stockholm, mest representanter för olika svenska och finska kvinnoöreningar, som på hundraårsdagen ville vara med om högtidligheten på den landtliga kyrkogården, återstod således ingenting annat än att i vagnar fara landvägen.

De hade kl. $\frac{1}{2}$ 11 samlats på Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, hvarifrån afresan skedde i sex landåer. Ytterligare två slöto sig under vägen till tåget, som gick öfver Vasabron genom Staden och Söder, ut genom Skanstull och sedan genom Södertörns vackra, leende bygder, förbi skogar och hagar, där ståtliga gamla ekar och fina, graciösa björkar växla med allvarliga, dystra furuträd, förbi ängar och rågfält, som nu stodo afmäjade, förbi små täcka insjöar, som ligga helt spegelblanka i den lugna sommardagen, förbi vackra herrgårdar och små landtliga stugor. Så småningom antager naturen en mer sträng och karg prägel, marken blir mer kuperad, stenar och klippor allt talrikare, man märker, att man närmar sig kusten.

Vid 2-tiden sticker en liten hvit ålderdomlig landtkyrka med ett egendomligt spetsigt torn upp bland träden. Det är Österhanninge kyrka. Vägen går i många bukter och krökningar, men till slut är man dock framme vid kyrkogårdsportarna.

* * *

Här är mycket folk samladt, som med otålighet afvaktat Stockholmgästernas ankomst. Redan vid 12-tiden hade traktens befolkning börjat samlas på Österhanninge kyrkogård. I denna församling lefver ännu minnet af Fredrika Bremer; den är stolt att kunna räkna den världsberömda författarinnan till sina medlemmar och ville på ett värdigt sätt deltaga i firandet af hennes minnesdag.

Vagnarna tömma nu sitt innehåll. De resande stiga ut, det blir lif och rörelse. De stora spånkorgarna tagas ned från kuskbockarna,

kransar och blommor plockas fram och befrias från sitt skyddande omhölje.

När detta väl är gjordt, ordnar sig processionen. Det är ett egendomligt tåg, som sedan långsamt skrider fram öfver kyrkogården; det består uteslutande af kvinnor, af olika åldrar, men icke klädda i sorgens mörka skrud utan i ljusa sommartoaletter och bärande präktiga kransar af sommarens fagraste, mest färgrika blommor och prydda med brokiga band.

Äfven kyrkogården har på kommunens försorg klädt sig i festskrud, öfver portarna är rest en äreport af unga björkar och smyckad med flaggor och vimplar, och processionens väg fram till grafven är utstakad genom en häck af församlingens skolbarn, stora och små, högtidsklädda och bärande stänger med små svenska flaggor. Genom denna hedersvakt drager tåget fram till grafven. Det är en väldig graf, flere meter lång, helt olik de tränga grafplatserna på storstädernas öfverbefolkade kyrkogårdar. Längs upp vid kyrkogårdsmuren står ett enkelt granitkors, på hvars fot läses följande inskrift:

Här hvilat

Fredrika Bremer

*d. 17 aug. 1801. † d. 31 dec. 1865

och därunder:

»När jag ropade till Herren, frälsade han mig ur all min nöd.»

Monumentet hade af kärleksfulla händer inom församlingen omgifvits af späda granar och enar, som bildade en vacker bakgrund till det. Äldriga lindar skugga grafven och bilda ett tätt hvalf. Under detta hvalf, rundt omkring den stora grafven, ordnar sig nu under djup, andaktsfull tystnad de närvarande.

En blandad kör uppstämde därpå, sångerna »Stilla skuggor» och »Integer vitæ».

När sången tystnat, tog Fredrika-Bremer-Förbundets representant, fröken *Mathilda Silow* till orda och höll följande minnestal:

»Då nordiska kvinnor på sekeldagen efter Fredrika Bremers födelse möta vid det stoft, som besjälades af hennes ädla, rika ande, så är det för att en stund i stillhet dröja vid hennes minne och tacksamt erkänna, hvad hon verkat för oss.

En dotter af systerlandet på andra sidan Bottenhafvet, kom hon tidigt till Sverige, här framlefde hon sina barndomsdagar, här stred hon sina ungdomsstrider, och sedan hon kämpat en allvarlig kamp för att komma till klarhet i sitt gudsförhållande och för att

finna sin lifsuppgift, blef hon den harmoniska personlighet, som likt en morgonväkt bebådade den nya dag, som skulle randas för mänskligheten, då den kvinliga personlighetens rika, men slumrande och bundna krafter skulle vakna till lif, och frigjorda lik en vårflod tillföra samfundslifvet nya, friska hjälpkällor; detta var den ideala innebörden af de väckande ord hon i tal och skrift riktade till sina samtida.

I mycket stod hon oförstådd af sin samtid, när hon närmast yrkade på högre utveckling och undervisning för sina medsysterar, på försvinnandet af deras omyndighetstillstånd inför lagen, på rätt för dem att äfven utom hemmets krets fritt få bruka sina krafter och olika gåfvor i en arbetande, kunskapsökande och lidande mänsklighets tjänst.

Kanske har ingen finare skildrat och högre uppskattat väl-signelsen af ett lyckligt hemlif och kvinnornas tjänande kärleks-verksamhet därinom än Fredrika Bremer, men hon påvisade tillika nödvändigheten utaf att maken och modern, som hade till uppgift att deltaga i danandet af dugande karaktärer och fostrandet af fria medborgare åt sin nation, själf måste vara en sannt utvecklad personlighet med vaket medborgarsinne. Hon förstod äfven, att den stora familjen, samhället, hade allt att vinna, ingenting att förlora, om män och kvinnor äfven där samarbetade på områden, där det äkta kvinliga elementet saknades och ej utan skada kunde undvaras.

En del af hvad Fredrika Bremer närmast äsyftade, hade hon glädjen att innan sin död se förverkligad; andra af hennes önskningsmål voro uppnådda före slutet af det sekel, som sett henne födas, mycket af det hon siade om, är det framtiden förbehållet att se fullbordas. Vi svenska kvinnor stå alla i tacksamhetsskuld till henne för den vidgade syn, hon skänkt oss på lifvet, och de plikter, vi där hafva att fylla, för de många möjligheter till utveckling och arbetsglädje, som hon förberedt åt oss. Ej minst äro vi henne tack skyldiga för det föredöme af ädel kvinlighet och sann mänsklighet, som hon i sitt lif och sin personlighet varit — Fredrika Bremer var ett hjärtats, fantasiens och tankens söndagsbarn, i besittning af snillets adelsmärke. Hennes stora, klara blick på lifvet, hennes fina, kärleksfulla förstående af människorna, hennes öppna hand och hjärta för de små och de lidande, allt detta, i förening med hennes fasta tro och djupa vördnad för de guddomliga etiska och sedliga grundlagar, på hvilka samfundslifvet hvilar, gjorde henne till en af de yppersta och äldaste människor vårt land fostrat, till en föresyn för sin tids och kommande generationers kvinnor.

Stora minnen förplikta. Mätte minnet af Fredrika Bremer blifva det band, som sammansluter allt flera och flera svenska män och kvinnor att ömsesidigt stödja och hjälpa hvarandra i sträfvan att rätt tolka och i lifvet förverkliga de idéer hon gifvit oss i arf, ty kvinnans sak är äfven nationens, ja mänsklighetens. Historien lär oss, att så länge det fanns villiga och trofasta kvinnor att vårda

renhetens heliga offerflamma på hemmets och nationens altare, kunde folken ej sjunka eller dö.

En bättre och värdigare hyllningsgård kunna vi ej skänka Fredrika Bremers minne än att på hennes hundra-årsdag erinra om och i våra hjärtan gömma de löftesrika ord, dem en stor skald af våra samtida uttalat och dem Fredrika-Bremer-Förbundet fästat som motto vid den lager vi i dag viga åt hennes minne, ord så lydande:

Hvarje själ, som längtan bränner
till hvad ädelt är och sant,
bär uti sitt djup och känner
evighetens underpant.
Blir hvad själfviskt är förgätet
blir inom dig gudsbelätet,
härligare danadt ut
genom släkte efter släkte,
skall hur långt än öknen räckte,
du Jordanen nå till slut.»

Talarinnan nedlade en stor lagerkrans med band i de svenska färgerna.

En liknande krans med inskriften: »Till Fredrika Bremer, den snillrika författarinnan, den ädla förkämpen för kvinnans mänskliga rättigheter — en tacksamhetens minnesgård på 100-årsdagen af hennes födelse från Svenska kvinnornas nationalförbund» nedlades på grafven af detta förbunds representant.

Kom sedan ordningen till de finska gäster, som från systerlandet på andra sidan Bottenhafvet, det land där Fredrika Bremers vagga stått, kommit för att deltaga i minnesfesten. Först framträdde fröken *Alexandra Gripenberg*, ordförande i Finsk kvinno-förening, och yttrade följande ord:

»Din lilla barnafot, Fredrika Bremer, aftryckte fordom spår i sanden vid Kauttuas albekransade strömmar, då du gick ut att fiska perlor i dess svala vatten. Nu begrafver Atlanten i väster dina spår och karavanen trampar liknöjd i öster de fjät i sanden, där du gick. Men intet världshaf, ingen ökensand kan utplåna de spår du satt, det verk din ande fullgjort. Du satte på spel hela din popularitet för att söka nyckeln till kvinnans öde, du fann den i frihet och utveckling. Icke frihetens gyckelbild, den falska friheten. Den frihet och utveckling du sökte var den, som följde i spåren af honom, befriaren, som upplyfte allt det, där låg nedböjdt eller förtrampadt; slafven, kvinnan, fången, de fattiga och förkrossade. Men du visste också, att mänskligheten ännu länge måste bedja: 'Tillkomme ditt rike', innan rättvisan banat sig väg för kärlekens fulla uppenbarelse.

Det var din kallelse, din ära, Fredrika Bremer, att idéen om kvinnans rätt i nordén fick lif, fick ord genom dig och att du alltid stälde dess mål högt, bortom tiden».

Talarinnan slutade sitt verkningsfulla tal med att citera följande verser af Zachris Topelius' poem i anledning af Fredrika Bremers död:

»Du dotter af vårt land,
Knappt sedd och tidigt flydd,
Du sökte ej vårt skydd,
Du sökte ej vår strand.
Men öfver kulna haf,
Där tidens storm går loss,
Strör Finland genom oss
En blomma på din graf.»

Den krans fröken Gripenberg på Finsk kvinnoförenings vägnar nedlade på grafven, var prydd med blåhvita band. På det ena bandet var fotograferad en vy af Kauttua, samma ställe, som Fredrika Bremer i ett af sina arbeten angifvit såsom ett af sina tidigaste barndomsminnen. På det andra bandet stod första strofen af Zachris Topelius' ofvannämnda poem:

»Plats för idéerna! Plats för de höga
Friborna tankar, som i världens natt
Likt gnistor tändas för vårt skumma öga
Och alstra, lyfta, värma, lysa gladt!
De äro frön af tidens stormar drifna
De fatta rot, de spränga klippans barm
De smälta isarna, och dagen randas varm
För de förtryckta, sorgsna, glömda, öfvergifna.»

Den andra finska delegerade, fröken *Lucina Hagman*, ordförande i finska kvinnosaksförbundet Unionen, nedlade på dess vägnar en ek-löfskrans med blå och hvita band, på hvilka följande inskrift lästes:

»Till Fredrika Bremers minne på hundraårsdagen af hennes födelse af kvinnosaksförbundet Unionen i Finland. En hälsning från födelsebygden.»

Fröken Hagman yttrade:

»Då Sverige och hela Skandinavien i dag högtidlighåller hundraårsdagen af sin bästa, sin ädlaste dotters minne, har Finland en särskild anledning att taga del i denna hyllning. Här, i Sverige, är Fredrika Bremers graf bäddad och här utförde hon sin ingripande lifsgärning, men i Suomis unga bygd stod en gång hennes vagga. Från den plats, där du föddes, Fredrika Bremer, från ditt barndomshem på Tuorla, sända de gamla allvarliga ekarna, som vid tiden för din födelse ännu voro barn, sina gröna löf för att med dem bekransa denna minnesvård, under hvilken ditt jordiska stoft hvilat. De vilja på detta enkla sätt uttrycka födelsebygdens tacksamhet och beundran, icke dock främst för ditt snille — snillena ha så många beundrare — men för ditt stora, varma hjärta. Ty det var det äkta, det mänskliga ofördärfvade hjärtats känslor, som ledde dig fram i din härliga gärning. Det var därför, att du ville lyssna och lyssnade till den eviges röst inom dig, som du kunde genom dina

ord och ditt lif föra frigörelsens talan för kvinnorna och därigenom för alla människor. Det är stort och beundransvärdt att uppfinna och sätta i gång maskiner, hvilka underlätta för oss det dagliga lifvets bestyr, det är stort att bygga jättelika fartyg, som bära oss öfver det brusande hafvet; men, låt oss kunna se det, det är större och förtjänar mera beundran, att kunna höja människohjertan från egoism och orättfärdighet till kärlek och rättvisa. Det var detta du gjorde, när du i dina skrifter visade, huru samhället, det vill med andra ord säga människorna, för sin självviskhets skull förtryckte kvinnorna och hindrade dem att utveckla sina anlag. Släktets höjande från det låga, det ovärdiga, till handlingar af högre värden, se där innebörden af hvad du gaf din samtid och lämnade i arf åt eftervärlden. 'Allt lefvande är kärt för mig, och jag vill allas lycka', sade du under din lefnad. Det är för denna din kärlek, som lyste genom hela ditt lif vi framför allt bringa ditt minne vår hyllning i dag. Och vi vilja säga dig, att det är denna väg, kärlekens, icke allenast emellan individerna utan också emellan nationerna, hvilken äfven vi vilja gå och vidare rödja. In på denna *hjärtats* väg vilja vi också leda de unga släktena, ty vi ha sett och fått bittert erfarat, att de stora snillena, ehuru de inneha alla kunskapens skatter, icke förmått föra folken fram till fred och lycka. Räddningen ur självviskhetens princip, som ännu ödelägger världen, kan komma endast från nya, friska hjertan hos unga släkten. Denna vår bekännelse, vårt program nedlägga vi här på din minnesvård tillsammans med vår tacksamhet och vår beundran.

Främlingen, som går förbi den mognade sädesåkern, frågar sällan, hvem som sått det goda fröet; men vi, som stå här, vi äro icke främlingar, vi se handen, som sådde, och vi välsigna den ännu. Långe, långe skall Fredrika Bremers minne lefva ljusst och varmt i nordiska kvinnors hjertan.»

En mängd kransar från olika svenska föreningar och enskilda personer nedlades därpå, så från Föreningen Stockholms Läsesalong med inskrift: »Till Fredrika Bremer, hvilkens lifsgärning ej upphört, anden ej dött, fast stoftet försvunnit».

Vidare från Pauvres honteux, Högre lärarinneseminariet och Normalskolan för flickor, med inskrift: »Den svenska kvinnobildningens hängifna och framsynta förkämpe», Föreningen för sömmerskor, »En tacksamhetsgård från de ringa och värnlösa», Föreningen för sjukvård i fattiga hem, Röda korset, fru Anna Hierta-Retzius, fröken Eva Fryxell, familjerna Saxenberg och Ehnemark, »Från en bland de många svenska kvinnor, som njuta frukterna af Fredrika Bremers lifsgärning», »Från ett hem i denna församling» och många fler.

Sedan kransnedläggningen slutat och den stora grafven nästan

skyldes af den rika blomsterskörden, uppstämde skolbarnen med ackompanjemang af orgelharmonium: »Hell dig, du höga nord», och psalmen »Herre signe du och råde».

Sången tystnade och en stilla andakt grep de närvarande, det susade sakta i lindarnas löfverk.

* * *

Men förtrollningen brytes. Det blir åter lif och rörelse. Ett nytt tåg nalkas grafven, ändå mer pittoreskt än det första. Det är skolbarnen, som med sänkta flaggor defilera omkring grafven. De äro 75 till antalet, de större uppträda med en viss säkerhet, de små 5- och 6-åringarna äro icke riktigt på det klara, huru de skola handtera sina flaggor. En liten näpen hvitklädd flicka kommer trippande så glad och stolt, men vid anblicken af de många främmande damerna sviker modet henne, hon viker undan, brister i gråt och faller bittert snyftande i den moderliga famnen.

Ännu dröja de närvarande en stund vid grafven, beskåda kransarna och läsa inskrifterna. De draga sig sedan så småningom till kyrkan, där ett kort besök afläggas. Här är det i synnerhet det Bielkenstiernska grafmonumentet och »Årstabänkarna» uppe i koret med sitt inlagda träverk, som ådraga sig uppmärksamheten.

Plötsligt klingar sång från orgelläktaren, det är de välkända tonerna af »Suomis sång», hvilken af traktens unga damer uppstämmes såsom en hälsning till de finska gästerna och deras land.

Sedan man lämnat kyrkan, stannar man ännu några ögonblick på kyrkogården och samtalar med några af allmogen. Där är en gammal gubbe, som berättar, att han för 36 år sedan var en af de 12 karlar, som buro Fredrika Bremer den långa vägen från Årsta till hennes sista hvilorum på kyrkogården. Han kommer väl ihåg familjen på Årsta och berättar huru »välgörande hon, som ligger därborta — Fredrika vet jag — alltid var mot socknens fattiga».

En åttioåttårig gumma blir också mycket uppmärksam. Äfven hon hade känt Fredrika — ja t. o. m. i sin första ungdom tjänat på Årsta och då ofta fått följa Fredrika på hennes exkursioner i skog och mark, då hon samlade örter till medicinska ändamål.

Men nu ljuder signalen till uppbrott, hvar och en intager sin plats i de väntande vagnarna och färdens fortsattes till Årsta gård. Öfver allt utanför stugorna vid vägen ses gummor och barn, som

nyfiket betrakta det ovanliga tåget af så många herrskapsvagnar — dessas antal hade nu betydligt ökats, sedan en mängd af församlingens honoratiorens slutit sig till. En stuga nära vägen, liten och låg, men med en viss prägel af snygghet och hemtrefnad, har prydt sig med guirlander af gröna löf. Här bor — får man sedan veta — den 88-åriga gumman, som tjänat hos familjen Bremer.

Ändtligen köra vagnarna uppför allén och stanna utanför det stora, slottsliknande stenhuset, som har en utbyggnad med torn, höga fönster och ett ovanligt högt tak. Den imponerande bygnaden uppfördes i medlet af 1600-talet af fru Barbro Åkesdotter Natt och Dag, under det hennes man, amiral Bielkenstierna, var ute i 30-åriga kriget. Och det berättas, att mannen vid sin hemkomst icke var nöjd med husets läge — han hade velat hafva det närmare sjön — och gaf sitt missnöje uttryck i en ljungande örfil, som han tilldelade sin gemål. Ännu — påstås det — kan man nattetid höra ekot af örfilen i slottets förstugor och trappor. Att fru Barbro visat stor klokhet och omtänksamhet i valet af bygnadsplatsen syntes emellertid under ryssarnas plundringar och sköfingar 1719. En mängd egendomar längs kusten af Södertörn blefvo brända, men tack vare sitt läge ett stycke inåt landet undgick Årsta ryssarnas uppmärksamhet och förstörelse.

Genom den präktiga hallen och de höga trapporna kommer man upp i första våningen med stora, 19 $\frac{1}{2}$ fot höga salar.

Byggnaden är för närvarande obebodd, men det hindrar ej, att i den stora matsalen en riklig middag står uppdukad, som de resande under skämt och glam låta sig väl smaka. Det råder en glad och hjärtlig stämning, man känner sig helt hemmastadd, nästan *en famille*, alla äro besjälade af gemensamma känslor: vördnad och tacksamhet för Fredrika Bremer, litet hvar känner sig som hennes arftagare.

Under middagen talar fröken Gertrud Adelborg på Fredrika-Bremer-Förbundets vägnar, som anordnat festen, och vänder sig särskildt till de finska gästerna.

Fröken Gripenberg tackar med några ord, hvilka, liksom allt hvad som kommer från denna talarinna, gå från hjärta till hjärta.

Efter middagen företagas ströftåg i rummen, där det ännu kvarstår åtskilliga möbler sedan familjen Bremers tid. Bland de närvarande är äfven en dotter i den familj, som ägde och bebodde Årsta, då Fredrika Bremer dog där, och hon blir det öfriga sällskapet ciceron och rullar upp en hel serie tafflor från Fredrika Bremers hvardagslif.

Sällskapet samlas sedan kring ett treffigt kaffebord i den s. k. Bremerska salongen, ett ofantligt stort rum med vackra möbler i empirestil och allt i samma skick som på Fredrika Bremers tid. På väggen hänga porträtt af den stränge amiral Bielkenstierna och hans myndiga husfru.

I den stora hallen på nedra botten ha emellertid infunnit sig några af »församlingens äldste», som känt Fredrika Bremer. De blifva bjudna på kaffe och omgifvas af Stockholmsdamerna, som locka dem att berätta små drag om »mamsell Fredrika» och hennes mor och systrar.

Några af sällskapet ge sig därpå ut på vandring i parken, promenera i skuggan af de hvalfliknande alléerna eller uppsöka »Fredrika Bremers berså», utanför hvilken tre vackra ekar stå vakt, hvilka hon själf i sin ungdom lär ha planterat. Några af de unga flickorna utsträcka promenaden längs en lång allé ned till sjöstranden.

Men under allt detta har tiden flugit bort, och hemresans stund är inne. Man samlas åter i den stora hallen, tager ett hjärtligt farväl af hvarandra, och hvar och en uppsöker sin vagn och sina reskamrater.

Det bär åter hem till staden i den lugna stilla sommarkvällen. Himlen, som på eftermiddagen varit molnhöjd och äfven skänkt ett välkommet regn, klarnar, och solen sjunker i guld och purpur. Man möter hemvändande arbetsfolk, lördagsaftonens frid och stillhet råda, mörkret faller så smånigom på, och snart äro de resande åter i den stora staden med dess alltid sprudlande lif och rörelse, åter inne i hvardagslivet med dess arbete och mödor, men glada att kunna se tillbaka på en af livets få helgdagar, en dag, som helt säkert för alla deltagarna skall blifva ett minne för lifvet.

Elizabeth Fry,

fångarnas vän.

Då man besöker ett nutida fängelse, välordnadt, skinande rent, ljusst och luftigt, har man svårt att föreställa sig, att fängelserna för knappt mer än hundra år sedan ännu ofta utgjordes af mörka underjordiska hålor eller unkna fästningshvalf, utan dagsljus och frisk luft, stundom med flera tums vatten öfver marken, i hvilka

man utan åtskillnad sammanförde fångar af alla slag: anklagade eller blott misstänkta personer ihop med redan dömda, sjuka och svagsinta ihop med friska, förhärdade brottslingar och utblottade lättingar, gäldfångar och tiggare, män, kvinnor och barn om hvart annat. Utan sysselsättning och utan ringaste tillfälle till rörelse i det fria sutto dessa olyckliga sålunda inspärrade som vilda djur, ofta på oberäkneligt lång tid, öfverlämnade åt råa fångvaktare. Dessas arbete hvarken kontrollerades eller aflönades af myndigheterna, utan hade de själfmant åtagit sig denna föraktade syssla för att draga förtjänst af de sportler fångarna kunde gifva dem och af att drifva krogrörelse inom fängelset.

På detta sätt ordnade, eller rättare sagdt oordnade, voro fängelserna naturligtvis riktiga härdar för elände och laster af alla slag. Ingenstädes hade man gjort klart för sig, att straffanstalterna äfven borde vara förbättringsanstalter; man såg i dem blott nödvändiga aflopp för allt samhällets afskum och hyste ingen tanke på att söka återvinna åt samhället de krafter och de anlag, som här gingo hopplost förlorade.

Så hade det fortfarit ända inemot slutet af 1700-talet, då äntligen röster började höjas än här än där emot all denna grymhet och blinda orättvisa.

Den förste, som framgångsrikt började arbeta för en mera förnuftig och mänsklig behandling af förbrytare och fångar var engelsmannen John Howard († 1790), hvilken såsom krigsfånge själf pröfvat på fängselifvets fasor.

Han fick en värdig efterträdare i sin landsmaninna, mrs Elizabeth Fry, hvars uppträdande och verksamhet varit af en sådan betydelse för fängelsereformerna, att man ej kan tala om dessa utan att också nämna hennes namn. Det är åt henne, vi här vilja ägna några ord i hopp om att kunna gifva åtminstone en ringa föreställning om hvad hon åstadkommit till fängelsernas förbättring samt i öfrigt utträttat genom kraften af sin ädla, rikt utrustade personlighet.

* * *

Elizabeth Gurney, sedermera mrs Fry, föddes år 1780 i Norwich i England. Hennes föräldrar tillhörde båda ansedda kväkar-släkter och gäfvu åt sina talrika, så väl i yttre som inre afseende sällsynt rikt utrustade barn en vårdad och varmt religiös uppfostran, ovanligt fri från det yttre tvång, som eljes utmärkte den tidens kväkare.

Af egen böjelse slöt sig emellertid Elizabeth redan från ungdomen allt mera till de strängaste och mest fordrande inom sitt trossamfund. Hon anlade deras enkla mörka dräkt, hon dolde sitt rika ljusa hår under den lilla släta, hvita mössan, hon vande sig så småningom att tilltala alla med ordet »du», afstod efter hårda inre strider både från dans och musik, hvilka en gång utgjort hennes käraste nöjen, samt drog sig alltmera bort från sällskapslivet. Det är rörande att i dagboken följa med den unga flickans inre strider, hennes missmod, hennes segrar, hennes oafåtliga kamp och omutliga själfransakelse.

Vid tjugo års ålder ingick hon äktenskap med mr Joseph Fry, en rik och ansedd köpman, äfven han af kväkarnas samfund, och bosatte sig med honom i London. Hon fick ett stort hushåll, mycket att sköta och många barn. Trots sin medfödda sjuklighet och sina talrika göromål ägnade hon nu, liksom fordom i föräldrahemmet, en stor del af sin tid åt att bistå fattiga, sjuka och bedröfvade.

Först flera år efter sitt giftermål kom Elizabeth Fry af en händelse att för första gången besöka ett fängelse. Några af hennes kvinliga bekanta bådo henne nämligen en dag att följa med dem till Newgate — ett af Londons största fängelser — där de ämnade besöka en stackars lifdömd kvinna, i hopp om att kunna bereda henne någon tröst under hennes sista stunder. Detta tillfälliga besök gjorde ett outplånligt intryck på Elizabeth. Hon hade blifvit vittne till så mycket hittills obeaktadt elände, så mycken andlig och kroppslig nöd, att hon kände det som en oafvislig plikt att söka göra något för dettas afhjälpande. Hon förnyade sina besök och med den lugna orubbliga ihärdighet, som alltid utmärkte hennes handligssätt, så snart hon fått klart för sig hvad hon ansåg vara Guds vilja, började hon i all stillhet arbeta för en och annan förbättring i de arma fångarnas tillvaro, utan att själf ana hvilken vidtomfattande och betydelsefull verksamhet hon härigenom lade grunden till.

Det var främst de *kvinliga* fångarna som Elizabeth intresserade sig för. Dessa voro till ett antal af boråt 300 inspärrade i fyra alltför tränga rum, och flera af dem hade sina små barn med sig. Man kan tänka sig hur det skulle se ut i ett sådant rum, där alla dessa människor vistades dagen i ända, där de sofvo, klädde sig, åto och själfva lagade sin mat. Fängelset bestod hvarken bäddar eller kläder, fångarna sofvo på bara golfvet med en längs väggen fastspikad sluttande bräda till hufvudgård, och hvad deras beklädnad

angick, så fingo de gå där i sina egna smutsiga och sönderslitna paltor, äfven om dessa ej uppfylde anständighetens enklaste fordringar. Från de manliga fångarnas afdelning kunde man utan svårighet se in i kvinnornas rum, och uppsikten öfver alla dessa eländiga varelser var anförtrodd endast åt män. Intet slags ordning upprätthölls ibland dem, utan de fingo ostörda släss, skråla, svära, spela kort och dricka bränvin, som såldes inom själfva fängelset. Också var den kvinliga afdelningen i Newgate så illa beryktad för sina skamliga uppträden, att ingen anständig människa ville gå dit, och fängelsedirektören själf drog sig för att besöka platsen.

Bland dessa kvinnor, hvilka man nästan upphört att betrakta som människor, var det som Elizabeth Fry trädde in som en ljusens ängel. Sorlet tystnade, svordomar och okvädinsord förstummades, gräl och slagsmål upphörde, då hon visade sig. Alla trängde sig med häpnad kring denna höga dam, som utan misstro och fruktan, fylld endast af kärlek och deltagande gick från den ena till den andra, talande ord af tröst och hopp, smekande de små barnen, tröstande de arma mödrarna, hvilka nu — kanske för första gången efter många år af förhärdelse och känslolöshet — kände sina ögon fyllas af tårar, sina hjärtan bäfva af ånger och längtan efter upprättelse. För första gången sedan de kommit inom fängelsets obarmhärtiga murar erforo de till sin förundran, att det ännu fanns någon, som älskade dem, led med dem och hoppades på deras bättring.

Elizabeths första tanke var att rädda barnen för att genom dem kanske sedan kunna rädda mödrarna. Hon tillsporde därför dessa senare, om de ingenting ville göra för sina barn, om det ej skulle glädja dem, ifall dessa kunde få någon undervisning och handledning inom fängelset.

Detta var att träffa den rätta punkten i dessa olyckligas hjärtan. Under tårar af tacksamhet bådo de henne göra allt hvad hon kunde till barnens räddning. Själfva ville de underkasta sig allt hvad hon fordrade af dem, ifall de därmed kunde underlätta hennes arbete.

Mrs Fry vände sig då till fängelsets myndigheter och anhöll att få inrätta en skola för barnen och de yngre kvinnorna inom fängelset. Ej under att man häpnade öfver denna begäran. Hvem kunde tänka sig en fredlig skola bland dessa förvildade brottslingar, som man knappast med våld kunde få bukt på! Myndigheterna skakade på hufvudet åt detta fantastiska förslag; men de ville

ej lägga några hinder i vägen för ett så välmädat försök och uppläto en obegagnad cell till skollokal.

Skolan sattes i gång och det svåra uppfostringsarbetet begynte under ledning af mrs Fry och några kväkerskor. Att börja med såg det ganska hopplost ut; men huru förundrade blefvo icke de, som ansett hela förslaget omöjligt, då det ganska snart visade sig, att skolan icke endast flitigt besöktes af så många kvinnor och barn som lokalen kunde rymma utan äfven syntes utöfva det bästa inflytande på fångarnas uppförande i öfrigt. Uppmuntrad af detta första gynsamma försök bildade Elizabeth Fry året därpå (1817) jämte ett tiotal för saken intresserade damer en förening kallad »the Association for the improvement of the female prisoners in Newgate». Enligt Elizabeths plan skulle denna förening förse de fångna kvinnorna med arbete, undervisning och kläder. Den skulle äfven tillse, att sträng disciplin, ordning och snygghet upprätthölles bland fångarna, hvilka hädanefter borde fördelas i klasser efter olika grad af brottslighet och ställas under uppsikt af kvinliga vaktare. Alla dessa förslag framlades inför Londons magistrat och öfriga vederbörande, hvilka visserligen ansågo planens framgång tämligen tvifvelaktig, men gäfvö föreningen tillstånd att göra ett försök därmed.

Sedan de nya ordningsreglerna frivilligt antagits äfven af fångarna själfva, hvilka kände att mrs Fry och hennes vänner endast ville deras bästa, tillämpades de genast inom kvinnoafdelningen i Newgatefängelset.

Icke långt därefter inbjödos Londons lordmajor magistratspersoner, åldermän m. fl. till Newgate för att granska verkningarna af det nya systemet. Dessa voro i sanning lika oväntade som glädjande. I stället för en hord af halfklädda, svärjande, skrålande och försupna varelser såg man nu en samling stillsamma, flitiga, anständigt klädda kvinnor, som villigt mottogo den undervisning föreningens medlemmar meddelade dem och lydigt hörsamade deras tillsägelser.

Detta officiella besök i Newgate och myndigheternas tack samma erkännande af de lyckliga följder reformerna medfört väckte det största uppseende i hela London. Från alla håll ingingo förfrågningar angående det nya systemet, och massor af nyfikna och intresserade strömmade dagligen till Newgate för att med egna ögon iakttaga den glädjande förändringen och för att om möjligt få höra den märkvärdiga mrs Fry hålla bönestunder med fångarna.

De nya anordningarna infördes med snaraste i alla Londons fängelser, och ryktet om *de goda verkningarna* därpå spred sig snart långt utanför Storbritanniens gränser. I flera af Europas städer började man härefter bilda fängsvårdsföreningar och införa fängsreformer efter mrs Fry's idé.

* * *

För Elizabeth var all denna uppmärksamhet ganska pinsam. »Att få mina, som det kan tyckas, goda gärningar på detta vis utbasunade», skriver hon i sin dagbok, »kan hvarken leda mig eller andra till att gifva ära och pris dit vi böra gifva dem. I detta som i allt annat kan jag blott af nåd bevaras, ty jag kan ej bevara mig själf. Mätte detta arbete, om så är Guds vilja, fortgå till välsignelse och göra framsteg, och hvad mig själf angår, mätte jag alltid hållas ödmjuk, vaken, trogen och trägen!»

Denna ryktbarhet, som Elizabeth så mycket fruktade, hade emellertid riktat hela Englands uppmärksamhet på förhållanden, som alltför länge varit en skam för den engelska nationen. Flera af statens ledande män började lifligt taga del i mrs Fry's sträfvanden att förbättra behandlingen af förbrytare och därmed var grunden lagd till de reformer inom strafflagstiftningen, hvilka så småningom skulle göra Englands strafflag till en af de mest humana i världen ifrån att ha varit en af de mest barbariska.

Elizabeths och hennes trosfränders bemödanden att få dödsstraffet helt och hållet afskaffadt lyckades visserligen ej, men dödsdomarna blefvo tack vare dessa sträfvanden mera rättvist afvägda och betydligt mera sällsynta än förr. (*Flertalet* brott hade ditintills varit belagda med dödsstraff i England — t. o. m. stöld på en shillings värde.)

En annan viktig gren af Elizabeths verksamhet var att skaffa frigifna fångar skydd och hjälp, då de lämnade fängelserna, samt att bistå de olyckliga kvinnor, som voro dömda till deportation till de australiska kolonierna.

Dessa sistnämnda behandlades ofta med en i sanning upprörande råhet. De fördes från fängelserna ner till hamnen i öppna kärror, utsatta för mängdens glåpord och förakt, och voro stundom därvid hopkopplade i klungor på ända till tio personer. Ombord öfverläts det åt matroserna och en manlig läkare att sköta dem bäst de kunde, och vid framkomsten till kolonierna fanns ingenting gjort för deras mottagande. De lämnades utan vård och tillsyn

att själfva skaffa sig arbete och uppehälle så godt sig göra lät och återfölla ofta därute i brott och elände.

Våren 1818 hade mrs Fry för första gången varit med om afsändandet af en sådan skara olyckliga och känt sig djupt upprörd öfver deras behandling. Med den outröttliga energi, som hon alltid lade i dagen, då det gällde att bekämpa någon orättvisa, fäste hon genast myndigheternas uppmärksamhet på dessa förhållanden och genomdref snart att fångarna fördes i stängda vagnar till fartygen, att åtminstone *en* kvinlig föreståndarinna följde med dem under resan och att de fingo någon sysselsättning ombord — hälst något arbete, som de kunde ha gagn af i kolonierna.

I följd af denna sin mångsidiga verksamhet och det stora inflytande hon därigenom kom att utöfva, blef hon ett par gånger tillkallad af de parlamentskomitéer, som vid denna tid tillsattes för att utarbete fängelse- och strafflagsreformer, och fick inför dem redogöra för sitt arbete inom fängelserna och sina därunder vunna erfarenheter. Lugnt och klart framlade hon sina åsikter, enkelt och okonstladt besvarade hon de frågor som gjordes. Äfven här bland Englands främste män och bästa talare, liksom öfverallt annorstädes, gjorde hennes enkla, gripande värtalighet ett djupt intryck på alla hennes åhörare.

»Att höra henne tala var att lyssna till en skyddande ängel, som söker bevara oss mot detta livvets frestelser och vinna oss åt Frälsarens kärlek», utbrister en person, som en gång hört henne tala till en samling fångar. Hennes hållning, hennes stämma och själfva hennes uttryckssätt voro så gripande och ovanliga, att ingen som hörde henne tala, bedja eller föreläsa bibeln offentligt, kunde undgå att känna den innerligaste rörelse, blandad med andakt och vördnad.

Och likväl erfor Elizabeth hvarje gång hon skulle uppträda offentligt en blyghet och inre motvilja, som hon endast af plikt-känsla kunde bekämpa. »Att predika och öfvertyga är mot min natur», skref hon en gång, »och ingenting har fastare öfvertygat mig om den Helige Andes verksamhet än hvad jag i det fallet erfarit. Stundom i ett ögonblick af andlig slöhet och oförmåga har jag plötsligen känt mig uppväckt och liksom genomströmmad af anden som talat och besegrat den människofruktan, för hvilken jag så lätt dukar under.»

Oaktadt den blyghet och människofruktan, hvarom hon talar, skulle hon emellertid af sin verksamhet alltmera dragas ut i det

offentliga lifvet. Från flera håll erhöll hon nämligen uppmaningar att komma och besöka fängelser, som behöfde omdanas och förbättras, och sedan hennes många barn vuxit upp och lättare kunde undvara henne, företog hon i detta syfte gång på gång resor så väl inom Storbritannien som på kontinenten. Hon genomreste sålunda vid olika tidpunkter Nederländerna, Frankrike, Schweiz, Tyskland och Danmark och besökte därvid flitigt fängelser, sjukhus och välgörenhetsanstalter.

Under dessa resor kom hon i beröring med flera af sin tids mest framstående personligheter och mottogs äfven öfverallt vid hofven med största aktning och intresse.

Alltid uppträdde hon med samma okonstlade värdighet, vare sig att hon såg sig omgifven af fängelsernas dystra skaror, eller af hofvens mest lysande personligheter, och alltid förstod hon att på det mest taktfulla sätt gifva impulsen till nyttiga och välsignelserika företag.

Sålunda blefvo fängelserna i de flesta länder hon besökte förbättrade och omorganiserade enligt samma plan som i Newgate. Renlighet och ordning infördes, fångarna befriades i de flesta fall från sina bojor och erhöillo undervisning och arbete, de olyckliga dårar, som här och hvar förvarades i fängelsehålorna, förflyttades till lämpligare och sundare uppehållsorter; olika slags brottslingar skildes från hvarandra och de kvinliga fångarna ställdes under uppsikt af kvinnor.

* * *

Så drog hon igenom Europa på sitt underliga triumftåg, spridande kärlek och välsignelse hvar hon kom — en fångars och förbrytares vän, hyllad af furstar och furstinnor. Och aldrig steg hon öfver fängelsets tröskel, aldrig trädde hon in genom palatsets portar utan att först nedkalla Guds välsignelse öfver sitt värf.

Hvad som först och sist gjorde ett mäktigt intryck på enhvar, som kom i beröring med henne, var hennes stora fördragsamhet mot olika tänkande, hennes vida syn på religiösa ting, trots hennes stränga vidmakthållande af allt som hörde till kväkarnas åskådnings-sätt, då det gällde henne själf.

En framstående fransk dam, nämligen hertiginnan af Broglie, som hade lyckan att göra hennes bekantskap i Paris och i korthet skildrat hennes besök därstädes och det uppteende hon då väckte, yttrar bl. a. om henne följande:

»Det finns ej en skynt af egenkärlek i hennes uppträdande och likväl har hon den lyckliga känslan af att ha gjort stora ting. — Jag blef isynnerhet slagen af mrs Fry's personlighet härom dagen, då jag såg henne uppträda inom den stora världen. Det är första gången jag sett en glimt — visserligen lika svag som en gnista jämförd med solen, men likväl en glimt af hur Frälsaren torde ha uppträdt bland människorna. Det är ett sätt att vara så enkelt. Hon är alltid i frid med människan, aldrig i delo med synden.

Hon bygger aldrig upp några hämmande skrankor mellan sig själf och andra, och likväl bär hon alltid på sitt ansikte prägeln af Guds närhet, ett uttryck som skiljer hennes anlete från alla andras. Hennes blick är alltid kärleksfull. Hon tyckes söka efter det goda i djupet af hvarje hjärta för att ställa sig i förbindelse med detta goda, skjutande allt annat åt sidan. Efter middagen (hos engelska ambassadören) berättade hon oss enkelt och okonstladt om sitt besök i Saint-Lazare*). Mrs Fry hade nämligen, säger Madame de Broglie, samma dag varit i detta fängelse och genom en tolk yttrat några ord till fångarna därstädes, men hon hade undvikit att predika för dem för att icke stöta sig med det misstänksamma katolska prästerskapet. Hon hade framställt för dem de ordningsregler, som fångarna i Newgate underkastat sig, och alla hennes åhörare hade villigt och tacksamt åtagit sig att lyda liknande stadgar samt att mottaga besök af den dankomité, som Elizabeth bildat. Bland fångarna hade mrs Fry upptäckt en engelska; hon hade frågat henne: »Hur länge har du varit här?» Kvinnan svarade: »Sex år». Men Elizabeth hade betraktat henne allvarligt och sagt: »Du borde ej ha varit här». Då hade kvinnan gömt sitt ansikte i händerna och brustit i gråt. Dessa ord påminna, tillägger m:me de Broglie, i sitt enkla allvar om Kristi sätt att tala till syndare.

»Vi frågade henne», berättade hertiginnan vidare, »om hon sett prof på många omvändelser. — Hon svarade oss: 'Man bör icke börja med den förväntan. Omvändelser äga run, men deras antal är ringa; dock är räddningen af en enda själ nog att uppväga ett helt *lifs arbete*.' Därpå berättade hon oss om en märklig omvändelse i Newgate-fängelset.

Under denna skildring hade en del af de unga herrarna vid ambassaden samlats kring henne; de äro alla mycket världsliga

*) Saint-Lazare är ett stort kvinnofängelse i Paris.

unga män, men deras rörelse var obeskriflig; en af dem hade ansiktet öfversköldt af tårar och blicken oafvändt fästad på henne med uttrycket hos en förlorad son, som är på väg att vända om hem. Alla voro hänförda och kunde icke nog prisa hennes mildhet, hennes enkelhet, hennes fullkomliga flärdlöshet. Jag förstod hur ofta det är de kristnas eget fel, att de ådraga sig världsmänniskors motvilja. Jag hoppas, att jag aldrig måtte förgäta denna afton. Jag blef också mycket gripen af den fördragsamhet, som utmärkte mrs Fry; det är en sådan fördragsamhet, som förvärfvas genom tro. — Hon sade till oss dessa ord: 'Man bör mötas i allt hvori man tänker lika och vara ense om att skiljas i det öfriga'.

Hvad som tycks mig förklara den stora framgång mrs Fry vunnit, det är hennes milda men fasta ihärdighet, hennes förmåga att kunna afstå från medlen utan att någonsin afstå från målet. Om man säger till henne: 'gå icke den vägen', drar hon sig genast tillbaka, men endast för att finna en annan väg. *Medlet* är det hon själf som utväljer, därför låter hon det klandras, men *målet* är af Gud, därför kan hon ej tillåta minsta tvifvel om nödvändigheten af att nå det.»

Denna skildring ger oss en lefvande bild af det underbara inflytande Elizabeth Fry utöfvade på enhvar, som kom i hennes närhet. Endast med ett ord, en blick, en vänlig rörelse kunde hon göra ett outplånligt intryck på sin omgifning, lika väl på en förhärdad brottsling som på en yttlig sällskapsmänniska; ty aldrig kom hon med ett dömande och ofördragsamt sinne, alltid var hon hållre i frid med det goda än i strid med det onda hos hvar människa. Aldrig talade hon med fångarna om deras brott, ty att tala om synd ansåg hon hvarken kunna gagna dem eller henne. Ej håller talade hon med olika tänkande om skiljaktigheterna i religion.

»Jag har aldrig eftersträfvat», sade hon en gång, »att draga människornas själar till någon viss trosbekännelse utan endast till Kristus, till hvilken jag önskar att jag kunde draga hela världen.»

Om orsaken till hennes stora makt öfver de förvillade och brottsliga talar en af hennes brorsdöttrar, som brukade följa henne på hennes resor, sålunda: »Hon kunde alltid se hopp för en och hvar; hon fann och framhöll beständigt någon ljuspunkt; äfven de mest förtviflade måste ha känt, att hon icke misströstade om dem, hvarken för denna världen eller den tillkommande, och det var detta som gjorde henne så oemotståndlig.»

Här är icke tid och tillfälle att orda om mrs Fry's familjelif, hur intressant än detta kunde vara. Vare det nog sagdt, att hon för sin man, sina barn och sina talrika anförvandter i öfrigt i alla lifvets skiften var ett trofast stöd, en outtröttlig hjälpare och rådgifvare. Mången, som såg hennes rastlösa verksamhet i det offentliga lifvet, hörde med förundran, att hon var mor till tio barn, som hon själf på det ömmaste uppfostrat, och att hon vid några och femtio år kunde samla omkring sig en skara af tjugofem barnbarn. Hennes många moderligt varma bref till söner och döttrar vittna kanske bättre än något annat om det innerliga förhållande, som alltid rådde mellan dem.

För öfrigt förde hon en storartad korrespondens, som med åren ökades alldeles oerhördt; hon brevväxlade bl. a. fitigt med drottning Caroline Amalie af Danmark, som var hennes personliga vän, hon skref till fattiga öfvergifna stackare, som hon händelsevis råkat en eller annan gång under sina resor; hon mottog bref från ledande statsmän och andra ryktbarheter, äfvensom från frigifna fångar, från deporterade i Australien, o. s. v.

Men icke ens Elizabeths outtröttliga nit kunde i längden uppehålla hennes alltid svaga kroppskrafter. De många åren af oafslätlig verksamhet efterträddes till sist af en lång tids stilla aftynande till kropp och själ, och år 1845 afsomnade hon fridfullt i kretsen af de sina.

På sjukligret yttrade hon en gång till en af sina döttrar: »Jag tror att jag kan säga, att jag, sedan mitt hjärta först rördes, aldrig har uppvaknat, vare sig sjuk eller frisk, vare sig natt eller dag, utan att min första tanke varit: huru skall jag bäst kunna tjäna Herren?»

Dessa ord, uttalade på dödsbädden af en kvinna med de sänaste läppar och det ödmjukaste sinnelag, utgöra den bästa tydningen på ett långt lif af oafbruten själfuppoffring och helgelse.*)

Charlotte Björnstjerna.

*) Den som önskar närmare lära känna denna märkliga kvinnas lif bör läsa *Memoir of the life of Elizabeth Fry*, utgifven 1847 af hennes döttrar, innehållande bland annat talrika utdrag ur hennes dagbok och ur hennes ofta djupt gripande bref. I »Läsning för hemmet», årg. 1881, finnes en ganska utförlig lefnadsteckning öfver henne af E. K.

Charlotte Björnstjerna †.

I ett af Dagnys sista häften förliden höst hade Charlotte Björnstjerna berättat några barndomsrerinringar från ett bruk i Uppland, skiftande i stämningen från lekande humor till världjust vemod. En viss trötthet vid det bullrande lifvet gick som en underton genom denna lofsång till barndomsminnena; men hvem kunde dock ana att den unga författarinnans hela lefnadssaga innan året gått till ända skulle vara blott ett vackert minne!

Ehuru så plötsligt borttryckt vid blott några och tjugo år, hade Charlotte Björnstjerna dock hunnit att äfven på andra områden än hemmets och sällskapslifvets göra en insats, som sorgen öfver hennes för tidiga död ej får undanskymma. Nådde hon ej här i lifvet sin fulla utveckling, så hade hon dock redan tydligt utpräglat egenarten af sin begåfning.

Charlotte Björnstjernas lifliga fantasi och lätthet att uttrycka sig röjde sig redan då hon som barn började skriva vers, och hennes tillfällighetsdikter eller dramatiska upptåg visade tidigt utpräglad stilkänsla och förmåga af elegant formgifning. Fyndig i tal och svar, lekande kvick, men aldrig elak, var hon mycket uppburen i sällskapslifvet och deltog däri med ungdomlig ifver. Men hennes natur var för djupt anlagd för att hon skulle känna sig tillfreds med att leka bort sitt lif; med brinnande vetgirighet utvidgade hon sina kunskaper på olika fält och kände redan tidigt ett starkt behof att ägna sig åt en bestämd verksamhet, hälst litterär. Härtill uppmuntrades hon också af fru S. L-d Adlersparre, som kort före sin död gjorde hennes bekantskap och blef varmt intresserad af den begåfvade unga flickan.

Trots tilltagande sjuklighet, som band hennes krafter, var också Charlotte Björnstjerna de sista åren af sitt lif en flitig medarbetare i flera tidskrifter och tidningar, särskildt Dagny och Hemtrefnad, på samma gång hon lade sista hand vid en liten samling sagor, som snart torde utkomma. Fin, vaken iakttagelseförmåga, klart omdöme och brinnande känsla för det verkligt stora i världen präglade hennes framställning, vare sig hon meddelar sina intryck af madonnakulten i det nya Pompeji eller vid nyårsvakan på Skansen i högstämde ord vädjar till fosterlandskärleken eller skildrar något fält för ädel kvinlig verksamhet. Det sista var något, som hon gärna återkom till. Charlotte Björnstjerna hade gemensamt med den af henne varmt beundrade Esselde en stark, nästan svärmisk tro på kvinnan

och en levande öfvertygelse om vikten af hennes insats på olika områden af samhällslifvet. Vackert framlyser denna entusiasm i en efterlämnad teckning af Elisabeth Fry, som ingår i föreliggande häfte.

Det var ej blott med sin penna, som Charlotte Björnstjerna verkade för de idéer hon omfattat. S. d. C:s barnhem, skolkarehemmet på Söder och Stockholms nya läsestugor kunde hafva åtskilligt att förtälja om hur hon i handling omsatte sitt intresse för humanitära sträfvanden. Och det förfinande inflytandet af hennes väsen gjorde sig öfverallt gällande i salongerna, såväl som bland halfvilda pojkar. Den som sett henne glömde henne ej. Den lilla spåda gestalten, det bleka, intelligent ansiktet med dess behärskade uttryck talade om ett rikt andligt lif, för rikt för det bräckliga omhöljet. Och hon skall minnas som en sällsynt sjäfull och hel personlighet med begåfningens, karaktärens och hjärtelagets förenade adel öfver sitt unga väsen.

S—d.

Litteratur.

Med lyftad vinge. Roman af *Anna Wahlenberg*.

Åter föreligger — och det sedan i våras — en längre roman af ofvannämnda flitiga författarinna, hvars litterära baggage redan är rätt anseeligt. »Med lyftad vinge» visar som sina föregångare på en ganska betydande talang, detta slags talang, menar jag, som gör en bok till en lättläst och behaglig lektyr och låter utan möda det stora sidantalet glida förbi, tills läsaren öfverraskas af att ha vänt om den sista sidan utan att ha varit medveten om några longörer. Jag vet, att detta omdöme är föga tillfredsställande för författaren och ej ger någon verklig föreställning om hvad hans bok innehåller. Men jag vädjar till alla rutinerade romanläsare, om icke den lättlöpande stilen är en af de egenskaper han sätter stort värde på och om ej det att *inte* vara tråkig är långt ifrån en negativ dygd hos ett till nöjesläsning afsedt arbete.

Men jämte här åberopade rent ytliga förtjänster karakteriseras *Anna Wallenbergs* författarskap af något djupare och mer bestående, nämligen af ett etiskt allvar, som inte vet af något kompromissande med det som är plikt och rätt. De personer, hvarigenom förf. afser att åskådliggöra dessa sanningar, förefalla oss väl ofta icke motiverade de höga fordringar man sätter på sanningens banérförare, de höja sig

inte öfver genomsnittstypen, hur ömt de än omhuldats af förf.; men hennes egen rena, goda mening skiner dock allestädes igenom och låter en glömma, att romanfigurerna ej utföra sina roller fullt tillfredsställande.

Det är konflikten mellan det oförenliga i mannens och kvinnans natur som är motivet i denna bok, liksom i mer än en af förf:s föregående. Och det är alltid mannen, som drar det kortaste strået — icke precis i berättelsehandlingen, ty vanligen går det bra till slut, som man säger, och kontrahenterna »få hvarandra», — men i läsarens sympati. Troheten, begåfningen, kraften — för att icke säga rätten — äro alltid på hennes sida; han är den svagare parten i såväl moral som intelligens. I den roman, hvarom här är fråga, framvisar förf., som så ofta förr, ett par af dessa osympatiska representanter för det starkare könet, som hon med så mycken förkärlek vet att teckna, under det alla ljuseffekter äro koncentrerade kring den kvinliga hufvudfiguren.

Denna är af en stolt, fordrande, men omutligt rätttrådig natur. Allt eller intet kräver hon i kärlek som i alla lifvets förhållanden. Halfhet eller delning vill hon ej veta af. Så möter hon den man hon älskar och hennes kärlekskraft komma i konflikt med den mer lättvindiga manliga moralen. Första aning om svek ställer henne i harnesk mot den trolfvade, hon »lyfter vingen», gör sig fri. Lika obevekligt förfar hon gent emot ett snedsprång hos den make med hvilken hon förenar sig par dépit och som afgudar henne, och bokens tendens innefattas helt visst i den bittra anklagelse, som förf. låter sin hjältinna slunga ut mot sin ungdomsälskade, för hvilken hon, nu blifven änka, skildrar sitt äktenskapliga lif: »Han var en man — som du.»

Bokens slutord låta läsaren emellertid förmoda, att den stolta Nina trots sina pessimistiska åsikter rörande äktenskapet och de äkta männen ändå låter fånga sig af den lättfotade doktorn till sist. Denna upplösning svär något emot den frihetsbebådelse, som titeln innebär.

Handlingen är förlagd till vår hufvudstad och dess omnejd, och den välkända omgifningen, den lifliga dialogen, några skickligt anbringade bipersoner m. fl. dylika accessoarer af värde bidraga till det angenäma helhetsintryck, om hvilket jag här ofvan talat.

L. D.

Föreningsmeddelande.

Vid Fredrika-Bremer-Förbundets den 9 sept. hållna första styrelsesammanträde under hösten meddelades, att den fest till firandet af hundraårsdagen af Fredrika Bremers minne hvartill, enligt styrelsens beslut af den 30 maj, Förbundet tagit initiativ, ägt rum den 17 augusti vid Fredrika Bremers graf på Österhanninge kyrkogård. Vid den anslående

festen, som fått ett särdeles högtidligt förlopp tack vare den lifligaste avslutning af så väl svenska som finska kvinnoföreningar och enskilda samt befolkningen kring Årsta herresäte, nedlades på grafven å Förbundets vägnar en praktfull lagerkrans med band i svenska färgerna. För högtidligheten lämnas å annat ställe i detta häfte en utförlig redogörelse.

*

Minnesfest öfver Fredrika Bremer. Då hundraårsdagen af Fredrika Bremers födelse inföll på en tid, som omöjliggjorde dess högtidlighållande i någon större utsträckning här i vår hufvudstad, kommer Fredrika-Bremer-Förbundets minnesfest öfver den fräjdade författarinnan att äga rum under senaste hälften af oktober månad på dag och enligt program, som sedermera skola tillkännagifvas.

*

Fredrika Bremer. Biografisk studie af S. L—d Adlersparre och Sigrid Leijonhufvud

kan numera rekvireras genom Fredrika-Bremer-Förbundet för betydligt nedsatt pris eller till *6 kr. häftadt och 9 kr. inbundet* mot 8 kr. och 12 kr. boklädspris. Verket, hvilket innehåller den utförligaste minnesteckning öfver Fredrika Bremer, som hittills utkommit, och som fyller en framstående plats inom Sveriges biografiska litteratur, består af tvänne delar och omfattar 58 porträtt, 6 andra illustrationer och 848 sidor, plus 5 planscher. Nu då den nyss firade hundraårsdagen af Fredrika Bremers födelse lifigare än någonsin fäst at allmänhetens uppmärksamhet vid denna märkliga svenska kvinnas bild, är det att hoppas, att det verk, som utgör ett så värdigt monument öfver densamma, skall erhålla en vidsträckt spridning i vårt land och att många skola begagna sig af det tillfälle, som härmed erbjudes för att försäkra sig om det värdefulla arbetet.

*

F. V. O. Centralbyrå, som sedan 1890 haft sin lokal i N:o 36 St. Nygatan 3 tr. upp, skall den 1 Okt. flyttas till N:o 41 samma gata, 1 tr. upp. Bankir C. G. Cervin, hvilken allt ifrån föreningens bildande med lifligt och verksamt intresse omfattade densamma, var aldrig tillfreds med den gamla lokalen, som han ansåg vara på en gång olämplig och otreflig, hvarför han genom sitt testamente ställde en större summa till styrelsens förfogande för anskaffande, antingen genom köp eller på annat sätt, af en bättre och ändamålsenligare lokal. Då intet hus lämpligt för inköp ännu kunnat uppspanas, har man tillsvidare förhyrt den nämnda våningen, ehuru den ej fyller alla de fordringar, Bankir Cervin stälde på en lokal, fullt motsvarande Centralbyråns behof.

Under själfva sommarmånaderna har byrån i år som föregående år varit öppen för förfrågningar och anmälningar endas; två dagar i veckan och allt komité-arbete har under samma tid fullständigt hvilat. Från och med september månad vidtager det ånyo, men endast tisdagar och fredagar; från 1 okt. är byrån åter öppen hvarje helgfri dag utom lördagar.

Nedanstående maning har blifvit oss tillsänd från en anonym meddelare. Vi ha ej tvekat att gifva våra läsare del af densamma, då den kan betraktas som ett gif akt till hvarje bildad svensk kvinna och nära ansluter sig till de uttalanden, som följde på fröken Westermarcks vid Förbundets senaste årsmöte hållna föredrag. *Red.*

(Insändt.)

Den svenska allmogekvinnans höjande.

Skulle det vara omöjligt att i Sverige göra något för arbets- och allmogekvinnans höjande, något liknande hvad man gör i Finland?

Att det skulle vara obehöfligt lär ingen kunna påstå, som känner, hvilken duivenhet, okunnighet och brist på de enklaste begrepp om tidens och landets kraf och behof, som nu råder inom denna talrika klass.

I den redogörelse för »de finska kvinnornas verksamhet för allmogekvinnans höjande», som varit intagen i 11:e häftet af Dagny, visas, huru redan tre stora föreningar verka för detta ändamål i vårt gamla broderland, nämligen »Finsk kvinnoförening», »Unionen» och »Martha», hvar och en med sina särskilda uppgifter, men med det gemensamma syftemål att höja allmogens kvinnor till en mera människovärdig ståndpunkt och att bereda dem tillfälle att i det viktiga kall, som är eller blir dem anförtrodt såsom hustrur och mödrar, bidra till uppehållande af ett fritt och lifskraftigt fosterland.

Den bildade klassen här i landet känner knappast hvilken djup okunnighet, som hvilat öfver vårt folks lägre lager; och likväl, då nu allt tyder på en stor utsträckning af dessa folkklassers deltagande i ledningen och försvaret af landets öden, kan ingen förneka det oafvisliga behofvet af större kunskap om och större kärlek till detta land.

Af mödrarnas sinnesbeskaffenhet och hjärtelag beror i väsentlig mån barnens; och vi vänta förgäfvets ett kraftigt och fosterländskt släkte genom mödrar, som ej förstå värdet af ett själfständigt och fritt fosterland.

Mätte därföre de begåfvade och hjärtegoda kvinnor, som redan nu i så mycket visat nit och omtanke för den svenska kvinnans höjande, hädanefter äfven taga sig an de så djupt försummade lägre schakten af edert kön. Där finns ett rikt och stort fält för det arbete, som till sitt mål har satt upplysning, samhällsklassernas närmande samt väckandet af kärlek till hembygd och fosterland.

A.—O.

— C. E. Lagerström —
FREJA-MAGASINET

STOCKHOLM

Lager af **Sybehör & Modevaror**

OBS! Order från Landsorten exp. skyndsamt.

Nya Hushållsskolan

(för bildade flickor). Grundad 1881.

Föreståndarinna: **Fröken H. Cronius.**

Nya Hushållsskolans Matsalar

Vestra Trädgårdsgatan 19.

OBS! Särskild matsal för fruntimmer.

För turister m. fl.

Cosmopolitan,

kikare, af alldeles ny, utomordentligt praktisk konstruktion,

rekommenderas såsom oumbärlig för turister, jägare, badgäster, sportmän m. fl.

Fördelar framför äldre modeller: *större förstöringsförmåga, lättare att inrikta och kan bekvämt bäras i fickan.*

Expedieras **jemte etui**, mot insändande af kr .4: 25 i frim. eller postanv. Efterkraf kr. 4: 50.

Ensamförsäljare för Skandinavien:

Helsingborgs Importaffär,
Helsingborg.

COSMOPOLITAN,
allas favorit vid utflykter på land och sjö!

Amplaste loford från in- och utländska fackmän!

